

**BUDJET MABLAG‘LARIDAN FOYDALANISH MEXANIZMINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Qahramonova Marjona

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Budjet mablag‘lari davlat iqtisodiyotining asosiy moliyaviy resurslari hisoblanadi. Ular orqali davlat ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanish dasturlarini moliyalashtiradi. Shuning uchun budjet mablag‘laridan samarali va oqilona foydalanish har bir mamlakat uchun dolzarb masaladir. Bu mablag‘lar sarfi davlat boshqaruvi tizimida muhim rol o‘ynaydi, ayniqsa, ularning to‘g‘ri va samarali taqsimlanishi davlatning moliyaviy barqarorligiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Davlat budjeti iqtisodiyotda muhim rol o‘ynaydi, chunki uning yordamida davlat ijtimoiy va iqtisodiy siyosatni amalga oshiradi. Davlat byudjeti orqali ta‘lim, sog‘liqni saqlash, infratuzilma, ijtimoiy himoya kabi muhim sohalar moliyalashtiriladi. Budjet mablag‘laridan oqilona va samarali foydalanish mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda O‘zbekistonda budjet mablag‘laridan foydalanish davlat moliya tizimining asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Bu mablag‘lar ijtimoiy soha, infratuzilma, ta‘lim, sog‘liqni saqlash kabi davlatning ustuvor yo‘nalishlariga yo‘naltiriladi. Ammo, mavjud tizimda budjet mablag‘laridan foydalanishda bir qator muammolar mavjud (1-jadval):

1-jadval

Budjet mablag‘laridan foydalanishdagi muammolar¹

Muammolar	Muammolarning izohi
<i>Mablag‘larni maqsadsiz ishlatish</i>	Ko‘pincha budjet mablag‘lari belgilangan loyihalarga to‘g‘ri sarflanmasligi yoki ulardan noto‘g‘ri foydalanilishi kuzatiladi.
<i>Nazorat va auditning zaifligi</i>	Budjet mablag‘lari sarfini nazorat qilish va audit qilish tizimi hali ham to‘liq rivojlanmagan. Buning oqibatida korrupsiya va boshqa moliyaviy xatoliklar yuzaga keladi.
<i>Samaradorlikning pastligi</i>	Budjet mablag‘lari ko‘pincha samarali ishlatilmaydi, natijada mablag‘lar noto‘g‘ri taqsimlanadi va maqsadga erishilmaydi.

¹ Internetdagi ma‘lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi
www.pedagoglar.org

Budjet mablag'laridan foydalanish mexanizmini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur:

Raqamli texnologiyalarni joriy etish: Elektron hukumat tizimlari, raqamli hisob va nazorat texnologiyalarini joriy qilish orqali budjet mablag'larining ochiqligi va shaffofligini ta'minlash mumkin. Bu, ayniqsa, mablag'larning sarflanishini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradi va korrupsiya xavfini kamaytiradi.

Nazorat va audit tizimini kuchaytirish: Budjet mablag'laridan foydalanishni nazorat qilishni kuchaytirish uchun mustaqil audit mexanizmlarini joriy qilish zarur. Bu xalqaro audit standartlariga mos keluvchi yangi uslublarni qo'llash, masalan, ichki va tashqi audit tizimlarini mustahkamlashni o'z ichiga oladi. Audit jarayonida mablag'larning qanday sarflanganini baholash uchun aniq mezonlar joriy etilishi lozim.

Samaradorlik ko'rsatkichlarini joriy qilish: Budjet mablag'laridan foydalanishni baholash uchun samaradorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va ularga rioya qilish zarur. Bunda mablag'larning qanchalik maqsadga muvofiq va oqilona sarflanganligi baholanadi. Natijaga asoslangan moliyalashtirish tizimlari davlat xarajatlarining samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ochiqlik va jamoatchilik ishtirokini oshirish: Budjet mablag'lari sarfi to'g'risidagi ma'lumotlarni jamoatchilikka ochiq qilish va fuqarolarni bu jarayonda faol ishtirok etishga undash kerak. Jamoatchilik nazorati budjet mablag'lari sarfini yanada shaffof qilishga va davlat organlarining javobgarligini oshirishga yordam beradi.

Xalqaro tajribani joriy etish: Budjet mablag'laridan foydalanishning samarali mexanizmlarini rivojlangan mamlakatlarning tajribasidan o'rganish va milliy tizimga moslashtirish kerak. Bu xalqaro moliyaviy standartlarga muvofiqlikni oshirish va milliy moliya tizimini yanada barqaror qilish imkonini beradi.

Budjet mablag'laridan foydalanishni samarali va maqsadga muvofiq qilib tashkil etish uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Ulardan biri

budjet tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish hisoblanadi.

Budjet mablag'larining shaffofligini oshirish va ulardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun raqamli texnologiyalarni keng joriy qilish zarur. Elektron budjet tizimlarini yaratish va ular yordamida real vaqt rejimida moliyaviy ma'lumotlarni kuzatib borish imkoniyati yaratilishi lozim. Masalan, davlat xarajatlarini boshqarishning elektron platformalari orqali har bir mablag' sarfining manba va maqsadini kuzatib borish mumkin.

Raqamli texnologiyalar orqali moliyaviy jarayonlar avtomatlashtiriladi, bu esa inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklar va noqonuniy amaliyotlarni kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, elektron tizimlar orqali davlat moliyaviy jarayonlarini jamoatchilik nazorati ostiga olish va ulardan foydalanishda ochiqlikni ta'minlash mumkin bo'ladi.

Budjet mablag'laridan oqilona foydalanish nazorat va audit tizimlarining samaradorligiga bog'liqdir. Shuning uchun mustaqil audit mexanizmlarini kuchaytirish, auditni xalqaro standartlarga moslashtirish muhim hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ichki va tashqi audit tizimlarini rivojlantirish davlat moliyaviy boshqaruvidagi shaffoflikni oshirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Auditning samaradorligi uchun mablag'larning maqsadli va oqilona ishlatilishini baholashda aniq indikatorlar va metodologiyalar ishlab chiqilishi lozim. Audit jarayonida mablag'larning har bir bosqichda qanday sarflanganini tahlil qilish va sarfning natijalarini baholash zarur.

Budjet mablag'lari sarfi to'g'risidagi ma'lumotlar jamoatchilikka ochiq bo'lishi va fuqarolarni bu jarayonda ishtirok etishiga imkoniyat yaratish zarur. Jamoatchilik nazorati budjet mablag'larining shaffofligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Fuqarolar va nodavlat tashkilotlar budjet jarayonlarini kuzatish va tahlil qilishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Davlat xarajatlarini ochiq e'lon qilish amaliyoti xalqaro tajribada keng qo'llanilmoqda. Masalan, AQShda davlat budjeti va xarajatlari to'g'risidagi barcha ma'lumotlar internet orqali jamoatchilikka ochiq bo'lib, har bir fuqaro bu ma'lumotlarga erkin kirishi mumkin.

Budjet mablag'laridan foydalanishni takomillashtirishning muhim

yo'nalishlaridan biri — natijaga asoslangan moliyalashtirish tizimini joriy etishdir. Bunda budget mablag'lari sarflanishi natijalariga asoslanib moliyalashtiriladi va xarajatlarning samaradorligi oldindan aniqlanadi. Ushbu tizim loyihalar va dasturlarni amalga oshirishda aniq ko'rsatkichlarga erishishga asoslanadi. Natijaga asoslangan moliyalashtirish tizimi davlat organlari va muassasalarning javobgarligini oshiradi hamda mablag'larning oqilona va samarali sarflanishini ta'minlaydi.

Budget mablag'laridan foydalanishni takomillashtirish uchun rivojlangan davlatlarning ilg'or tajribalarini o'rganish va milliy sharoitlarga moslashtirish zarur. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi kabi xalqaro moliyaviy tashkilotlar davlat moliyaviy boshqaruvini takomillashtirish bo'yicha ko'plab tajribalarni taklif etadi. Shu bilan birga, xalqaro buxgalteriya va audit standartlariga rioya qilish davlat moliyaviy boshqaruvida shaffoflikni oshiradi va korrupsiya xavfini kamaytiradi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, davlat xarajatlari samaradorligini oshirish va ulardan oqilona foydalanish davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim omildir.

Budget mablag'laridan foydalanish mexanizmini takomillashtirish davlat moliya tizimini mustahkamlash va mablag'larning maqsadli sarflanishini ta'minlash uchun muhimdir. O'zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarni joriy qilish, samaradorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqish va nazorat tizimlarini kuchaytirish orqali budget mablag'larining shaffofligini oshirish va davlat moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanish mumkin bo'ladi. Shu yo'nalishlarda olib boriladigan islohotlar iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi va davlat xizmatlarining sifatini oshirishi kutilmoqda.

Xulosa qilib ayatdigan bo'lsak, budget mablag'laridan foydalanish mexanizmini takomillashtirish davlatning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy farovonlikni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Samarali boshqaruv tizimi, shaffoflik va ochiqlik, korrupsiyaga qarshi kurash, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish kabi choralar bu sohadagi muammolarni hal etishda asosiy omillar hisoblanadi. Shaffoflikni oshirish orqali fuqarolarning davlat

mablag'lari ustidan nazorat qilish imkoniyatini kengaytirish va korrupsiyaga qarshi samarali choralar ko'rish budjet mablag'larining noto'g'ri ishlatilishining oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Byudjet kodeksi" 2013-yil 26-dekabrda 360-sonli qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 29-dekabrda "O'zbekiston Respublikasining "2024-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida"gi Qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-422-sonli Qarori
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyunda "Budjet mablag'laridan foydalanish ustidan moliyaviy nazoratni kuchaytirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PF-100-sonli Farmoni
4. Malikov T.S. "Byudjet-soliq siyosati" T.: "Iqtisod-moliya" 2019 y.
5. Jumaniyazov, I. T. (2022). O'zbekistonda davlat moliya tizimidagi islohotlar va rivojlantirish istiqbollari. *Science and Education*, 3(5), 1637-1645.
6. Ibragimov, A., & Xolmo'Minov, J. U. (2023). Byudjet tashkilotlarida byudjet mablag'laridan foydalanishning nazorat tizimini takomillashtirish masalalari. *Science and Education*, 4(5), 1289-1300.
7. Xazratqulov, Y.R., Abdunaimova, I.Z., Xazratova, L.A., Qahramonov Q.Q., Burxonova M.T. (2022). Byudjet mablag'laridan samarali foydalanishda moliyaviy nazoratni takomillashtirish. *Science and Education*, 3(11), 1171-1181.
8. U.Y.O'roqov. Mahalliy budjetlar shaffofligi va ochiqligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari. *Biznes-Ekspert jurnali*, 2020 y. 4-son.
9. Gaibnazarova Z.T., Isamuxametov Sh.A. darslik "Iqtisodiyot nazariyasi" Toshkent-2020 y. 14 b.
10. <http://www.lex.uz> – O'zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti
11. <https://www.imv.uz> – Iqtisodiyot va moliya vazirligi sayti
12. <http://www.soliq.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi sayti
13. <http://www.stat.uz> – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi sayti